## ELENA TRIFAN, *Formarea cuvintelor în publicistica actuală. Derivarea. Perioada 1990–2001*, Cluj-Napoca, Editura Digital Data, 2010, 250 p.

Lucrarea de față este dedicată studierii procesului de derivare lexicală aşa cum se manifestă el în limba română actuală. Autoarea, profesoară de limba română în învățământul preuniversitar, a început să studieze caracteristicile vocabularului românei postdecembriste cu mulți ani în urmă, sub îndrumarea regretatului acad. Ion Coteanu. Acest prim studiu început acum două decenii s-a concretizat sub forma unei lucrări de gradul I, având titlul *Neologismele în publicistică* (1991).

Doamna Elena Trifan a continuat să noteze noutățile lexicale din română, realizând un corpus impresionant de cuvinte şi sigle noi, folosite în presa românească în perioada 1990–2001, adică într-o perioadă în care societatea românească a trecut prin transformări profunde. Dintre sectoarele limbii, lexicul este partea cea mai mobilă şi cea mai direct influențată de o comunitate care foloseşte un anumit cod lingvistic, iar schimbările care au avut loc se oglindesc pe deplin în corpusul constituit. Acest material a fost publicat sub forma unui dicționar având doi autori, Elena Trifan şi Adrian Ioan Trifan, cu titlul *Dicționar de neologisme şi abrevieri recente* (DNAR), apărut la Editura Scrisul Prahovean, în 2003. Dicționarul, format din circa 9 000 de cuvinte-titlu, înregistrează cuvinte (româneşti şi străine) şi abrevieri folosite în foarte bogata presă a vremii (sunt citate peste 130 de publicații), oferind o imagine dintre cele mai cuprinzătoare şi mai interesante asupra vocabularului limbii române din cursul unui deceniu extrem de zbuciumat. Acest fapt a determinat-o pe Maria Iliescu să caracterizeze, în prefața lucrării de care ne ocupăm, DNAR drept „un document neprețuit pentru limba jurnalistică din această perioadă”. Ni se pare foarte important faptul că în DNAR pentru fiecare cuvânt este dat cel puțin un text semnificativ în care acesta apare, or este ştiut că multe dicționare româneşti păcătuiesc tocmai prin numărul mic sau chiar prin absența totală a contextelor. Nu putem decât să ne exprimăm regretul că, din cauza numărului mic de exemplare în care a fost publicat, dicționarul DNAR este departe de a se bucura de răspândirea şi notorietatea pe care, indiscutabil, o merită, putând fi consultat cu folos nu numai de publicul larg, ci şi de diferitele categorii de cercetători (lingvişti, istorici, politologi, specialişti în comunicare, lexicologi etc.).

Cartea pe care o recenzăm aici este teza de doctorat pe care autoarea a susținut-o la Universitatea din Craiova în 2008. Elaborată sub îndrumarea prestigiosului romanist Maria Iliescu, profesor la Universitatea din Innsbruck (Austria), lucrarea studiază fenomenul derivării în româna actuală pe baza corpusului foarte bogat constituit de cuvintele din DNAR.

Lucrarea doamnei Elena Trifan se bazează pe analiza a 1 144 de cuvinte-titlu, dintre care numai cca 9% sunt înregistrate de alte dicționare avute în vedere în lucrare (DEX, *Dicționar de cuvinte recente* (ediția din 1985) şi *Noul dicționar de neologisme* (ediția 1997).

Studiul este constituit din două mari părți: prima dedicată prefixelor, cea de a doua sufixelor, clasificate din punctul de vedere al productivității, privită dintr-o perspectivă istorică, mai ales pe baza ediției din 1998 a DEX-ului.

Prefixele sunt clasificate semantic în următoarele categorii: prefixe superlative (*super-*, *ultra-*, *hiper-*, *extra-*, *supra-*, pentru cuvinte ca *supervilă*, *ultragomos*, *hiperdotat* etc.), prefixul exteriorității *extra-* (din cuvinte ca *extraagricol*, *extra-transilvan*), prefixe ale anteriorității (prefixele *ex-* şi *pre-* întâlnite în cuvinte ca *ex-decan*, *prenegociere*), prefixe ale posteriorității (*post-* din *post-Cecenia*, *postprivatizare* etc.), prefixe negative (*ne-* şi *non-* în lexeme ca *nefesenist*, *ne-fost-comunist*, *noninteligent*), prefixul iterativ *re-* (*renegocia*, *repoposit*), prefixe privative (*des-*, *dez-*, *de-* din *deceauşizare*, *dezțărăniza*, *desrusificare*), prefixe ale opoziției (*anti-*, *contra-* ce apar în cuvinte ca

*antipankist*, *contramiting*), prefixul interiorităţii *inter-* (*interorăşenesc*, *intergerman*) şi prefixul asocierii *co-* (*cofactor*, *co-sponsoriza*).

Modul în care funcţionează în limbă fiecare prefix este analizat din multiple puncte de vedere: ortografia derivatelor, cuvintele din listă prezente în alte dicţionare, sensurile prefixului şi ale derivatelor, valorile stilistice ale derivatelor, clasele morfologice din care fac parte, bazele derivatelor (clasa lor morfologică, etimologia, vechimea în limbă), domenii de folosire. Secţiunea dedicată fiecărui prefix se încheie cu o concluzie şi cu o bibliografie.

Autoarea a sesizat câteva fenomene relevante pentru vocabularul limbii române actuale: cuvintele derivate cu prefixe sunt monosemantice, cele mai frecvente fiind prefixele superlative, deseori folosite cu o valoare depreciativ-ironică (de exemplu *ultra-*). În privinţa bazelor lexicale ale derivatelor, se observă că majoritatea sunt împrumutate, deşi există şi un număr important de derivate ce pornesc de la un cuvânt-bază ce exista deja în limba română. Ar putea să ne pară surprinzătoare constatarea că împrumuturile latino-romanice (între care franceza ocupă primul loc) sunt mult mai numeroase decât împrumuturile din engleză. Concluzia evidentă este aceea că, în ciuda numărului mult mai mare de „englezisme” sau „americanisme” din româna actuală în comparaţie cu epocile anterioare, limba română continuă să se dezvolte lexical în direcţia schiţată în sec. al XVIII-lea şi continuată masiv în secolul constituirii limbii moderne, sec. al XIX-lea: împrumuturile şi creaţiile lexicale urmează un „model” prevalent latino-romanic, cu preponderenţă al limbii franceze.

Cea de a doua parte a cărţii ne prezintă derivarea cu sufixe, clasificate după categoria gramaticală a derivatului (sufixe substantivale, adjectivale, verbale); în cazul fiecărei categorii, se face şi o clasificare semantică. Categoria cea mai bogată este cea a sufixelor substantivale, împărţite în sufixe de agent (*-ist*, *-ar*, *-er*, *-tor*, *-ei*, *-giu*, *-ac* şi *-aş*, folosite pentru derivarea unor cuvinte ca *mitingist*, *hei-rupist*, *boschetar*, *jaluzer*, *păcălitor*, *gargaragiu*, *aplaudac* etc.), sufixe abstracte (*-izare*, *-iadă*, *-ism*, *-ită*: *cuponizare*, *bişniţariadă*, *caramitrism* etc.). Lucrarea mai analizează sufixele adjectivale *-ant* şi *-bil* (*obstinant*, *vacantabil* etc.) şi un sufix verbal, *-iza* (*a eminiscianiza*, *a victimiza* etc.).

Fiecare sufix se găseşte în centrul unei mici monografii ce conţine, pe lângă lista cuvintelor derivate şi a unui context semnificativ de ocurenţă, date privind ortografia, prezenţa în alte dicţionare a unora dintre derivate, sensurile derivatelor, relaţiile semantice cu alte cuvinte, valori stilistice, bazele derivatelor, domenii de folosire, frecvenţa şi stabilitatea derivatelor, bibliografia fiecărui sufix. Din această descriere complexă, ne mărginim să cităm câteva aspecte semantice, de exemplu, de la sufixul *-ist*: derivatele cu acest sufix prezintă sinonime (*caşcavalist*, *caşcavalier*, *ciolănist*, p. 100), omonimie (*peronist* semnificând 1. adj. „specific doctrinei lui Juan Domingo Perón, ex-preşedinte al Argentinei ; adept al (doctrinei) lui Perón”; 2. „fotbalist care loveşte la picioare (peroneu)”, p. 104), sau au dezvoltat sensuri noi, devenind cuvinte polisemantice (*canalist* 1. „muncitor care lucrează la întreţinerea canalizării”; 2. „persoană care a lucrat la construirea canalului Dunăre – Marea Neagră”, p. 104). Alte derivate au dezvoltat şi antonime gramaticale (de exemplu *etnicizare – de-etnicizare*, *coca-colizare – dez-coca-colizare* etc., p. 176).

Studiul derivării cu sufixe îi permite autoarei să ajungă la concluzii pertinente. Caracterul monosemantic nu mai este general, ca la prefixe, rămânând, totuşi, dominant (din 518 derivate, numai 27 sunt polisemantice). Sunt productive sufixele neologice, de origine iniţial grecească, dar intrate în română prin intermediul împrumuturilor din limbile romanice (*-ist*, *-ism*, *-iadă*, *-ită*, *-iză*), dar şi sufixe de origine latină (*-ant*, *-bil*), turcă (*-giu*), slavă (*-ac*), Sufixe vechi se ataşează deseori la baze noi, ceea ce dovedeşte vitalitatea lor.

Un număr important de baze este constituit de antroponime, lucru absolut natural, dată fiind ponderea mare a informaţiilor de tip politic din presă: astfel, sufixele *-ist*, *-ism* şi *-iadă* permit ziaristului să-i numească, transparent, pe adepţii unei anumite personalităţi sau ai doctrinei pe care aceasta o încarnează, ca şi pe autorul diferitelor acţiuni promovate de acesta (tip *brucaniadă*, desemnând critica sistemului politic şi a instituţiilor făcută în maniera omului politic şi comentator Silviu Brucan).

În privinţa etimologiei bazelor, se confirmă tendinţa manifestată şi la derivatele cu prefixe, primul loc fiind ocupat de cuvintele latino-romanice. Bazele de origine engleză se regăsesc numai în câteva domenii specifice, cum ar fi cel militar (*CIA*, *FBI*, *NATO*), informatic (*soft*, *Internet*), muzical (*metal*), media (*BBC*, *cablu*), alimentar (*coca-cola*, *McDonalds*) sau financiară (*sponsor*).

Comparând derivarea cu sufixe şi derivarea cu prefixe, se constată un număr mult mai mare de cuvinte compuse aflate la baza derivatelor sufixale.

Consideraţiile statistice îi permit autoarei să arate cum s-a schimbat productivitatea afixelor în ultimele decenii: în timp ce folosirea lui *super-* a rămas constantă, unele prefixe au productivitate mai scăzută (*pre-*, *ne-*, *re-*, etc.), vorbitorii par să prefere prefixele *post-* şi *non-*, întâlnite mai frecvent. În ceea ce priveşte sufixele, *-iadă* şi *-izare* au devenit foarte productive, iar sufixul *-ar* a devenit mai productiv decât sufixul *-aş*.

În ciuda impresiei multor locutori români, inclusiv lingvişti, bazele folosite în derivare sunt foarte multe de origine franceză, bazele din engleză, deşi în creştere, fiind în număr mult mai redus. Această concluzie confirmă faptul că la nivel lexical limba română continuă să se dezvolte în direcţia imprimată de secolele precedente, de întărire permanentă a caracterului său romanic.

O ultimă observaţie: chiar şi dintre puţinele cuvinte pe care le-am citat, multe cu un caracter evident *ad-hoc*, se poate remarca explozia de creativitate pe care a manifestat-o limba română, şi ea eliberată după anii cenuşii ai dictaturii comuniste şi ai limbii de lemn. În aceste creaţii domină, evident, cuvinte depreciative şi depreciativ-ironice, care ne conving de faptul că România continuă să fie ţara lui Anton Pann, Caragiale, Creangă, Ion Barbu sau Eugen Ionescu.

*ADRIANA COSTĂCHESCU*
*Universitatea din Craiova*
*Facultatea de Litere*
*Craiova, str. A. I. Cuza, 13–15*
*acostachescu@yahoo.com*

## *Însemnări de pe manuscrise şi cărţi vechi din Ţara Moldovei*. Un corpus editat de I. CAPROŞU şi E. CHIABURU, Iaşi, Casa Editorială Demiurg, volumul I (*1429–1750*), 2008, 665 p.; volumul II (*1751–1795*), 2008, 667 p.; volumul III (*1796–1828*), 2009, 749 p.; volumul IV (*1829–1859*), 2009, 693 p.

Impunătorul corpus de însemnări transcrise de pe manuscrise şi cărţi vechi din Ţara Moldovei, alcătuit de către doi cunoscuţi istorici ieşeni, Ioan Caproşu şi Elena Chiaburu, îşi propune să fructifice un izvor de o valoare documentară inestimabilă pentru studierea trecutului nostru. Acest gen de glose olografe constituie o sursă importantă pentru cunoaşterea istoriei, limbii şi culturii româneşti, putând suplini, în multe cazuri, lipsa documentelor propriu-zise pentru anumite perioade. În decursul vremurilor, diverşi scribi au notat pe filele cărţilor însemnări care semnalau fapte istorice sau momente ieşite din comun pe care le-au traversat, unele de ordin personal, dar cu referiri la istoria politică internă, istoria economică sau socială, starea timpului şi influenţa sa asupra agriculturii, inundaţii sau invazii de lăcuste, preţul şi circulaţia cărţilor, cutremure de pământ, eclipse, comete sau multe alte evenimente care i-au impresionat. Această paletă foarte largă de cronici cvasianonime recompune, în acelaşi timp, o imagine inedită a universului mental al societăţii româneşti din veacurile trecute.

Lucrarea de faţă cuprinde însemnări olografe scrise într-o îndelungată perioadă de timp, începând din anul 1429 (de când datează prima adnotare în slavonă) şi până în 1859. În corpus sunt incluse însemnări întâlnite pe filele unor manuscrise şi cărţi vechi care s-au aflat la un moment dat în colecţii din Moldova, fiind cercetate şi unele fonduri de manuscrise din biblioteci şi arhive publice şi particulare din ţară şi, parţial, din afara ţării. Cele patru volume reunesc însemnări marginale examinate îndeaproape, sub aspect paleografic, complexitatea editării constând în parcurgerea unui număr mare de cataloage, volume şi studii care au reprodus glose scrise în diferite epoci. Însemnările